

ԱՐՈՒԵՍՏՈՐԵՍԵՍԵՍ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏՈՐԵՍԵՍ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ԿԱՍԵՆՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայնշտի Հեռու գերեա Ստամբուլի Հետ կապող նորակառոյց կարճէն՝ Սարայի (Պարստան) շէրկայքը արգմանք իւ նորակառոյ շինուածներն էր բարձրանաւ, զորոնք մէհ. Սուլթանը յատկացուցած է գեղարուեստի եւ բնագործական պետութեան ամէն կողմեր գաժաժու հնութեանց ժողովածոյին։ Սոյն ժողովածոյքն հնախօսական եւ ընդհանրապէս պատմական մեծ արժէք ունի։ Ետաշապտէս այս հնութեանցը Լեւոն Խաւարապետ կառուցած Ս. Իրեմէոս եկեղեցին էր պահուէին։ 1877ին սոյն հնութիւնները Չիքիլիքեօշքի թանգարանը փոխադրուեցան։ Ի սկզբան շատ ինտեր շտապուեցաւ սոյն հնութիւնները գտնադնաորէն կարգի դնելու։ Միայն Տէթիք գերմանացին եւ Վուլա իրենց մասագործիւն ասոր դարձուցին, բայց արգեանքը Համոն Պէլի վարդապետն ժամանակ սկսաւ իրա գործուիլ։ Թանգարանին անմիջական քովն էր բարձրանայ գեղարուեստից պարոյցը, իսկ ինչդ թանգարանին դիմացը պատկերաց եւ անդրեաց նոր շէնքն՝ որ առանձինն Համոն Պէլի Սփոսա գետած գեղեցիկ դագաղներ (sarcophages) պահելու համար կառուցուած է։

Գեղարուեստից պարոյցը 1883ին Համոն Պէլ հաստատած է։ Սոյն պարոյցին մէջ էր դասախօսութիւն հետեւեալ չորս առարկաներն. Աքամեագործութիւն, Ճարտարապետութիւն, Կիսարդութիւն եւ Ծրագրութիւն։ Առանց ընդհանուր վարքին է Ոսկեի էֆ., որ միանգամայն շատ յայտնակ արձանաւոր ըլլալուն՝ սոյն այս արուեստին ուսուցիչն է։ Ճարտարապետութեան ուսուցիչն է Բարիքի գեղարուեստից պարոյցին նախին ուսուցիչը՝ մալլորի, Կիսարդութեան ուսուցիչն է մլորիսի, որ Միւսիւնին կրթուած է. իսկ փորագործութեան եւ զմագործութեան ուսուցիչն է մալլորի կրթեալ ի Համո։ Անգամադնութիւնը Ռաուրի էֆէնտին կուսուցանէ։ Առողջական գծագրութիւնը կ'աւանդէ Թէֆֆիք եւ Մարկուսան էֆէնտիք։ Իւրաքանչիւր աշակերտ պարտաւորեալ է Արիստիկան էֆէնտիքի պատմութեան եւ ճաշակագիտութեան դասախօսութիւններուն ներկայ գտնուելու։ Մասերնադա-

րանապետն է Հեռակէն էֆ. որուն հակորդութեան ներքեւ էր գտնուին ձուլածոյք, կապարաք, օրինակք, զմագրութիւնք...։ Առանց ընթացքն իւրաքանչիւր ծիւղի համար հինգ տարի է։ Սոյն որոշեալ ժամանակը լրանալէն հետեւ աշակերտաց զմագրութիւններն ի տես էր դրուին։ Իւրաքանչիւր ծիւղի աշակերտը հինգերորդ տարւոյն վերջը Բուլիլ Բընաֆի շահելու էր մրցին։ Ետմիջոք՝ իրենց ուսումը կատարելագործելու համար աւելութեան ծախքովք Բարիք կ'երթան եւ երկու տարի էր սորվին։ Այժմ՝ պաշտօնական գրութեանց համեմատ, ուսանողաց թիւն է 130. սակայն ինչգորդք այնչափ բազմամի ին՝ որ սոյն մասերն ընդարձակելու ծրագրի մը վրայ էր խորհալի։

Վ. Պուլիս գեղարուեստական գպրոցին ամենայնպէս աշակերտները՝ Տաճիկներն ու Հայերն են։ Հնութեանց թանգարանը մեծ սրահ մ'ունի՝ հասարակութեան բաց, տրիստան էր գտնուէն այլեւայլ հնութիւններ. այսպէս Պալմիրայէն բերուած կիսարձաններ, յունական կոթողներ, պէսպէս արձաններու կտորներ եւ հնախօսութեան համար շատ հետաքրքրական շատուռ մը՝ Բեսայի (Bessam) (Bés) հակապարծ արձանը։ Սոյն շինուածոյն մէջ գտնեցուած են Սաբիտտանի, Եգիպտոսի, Կիպրոսի, Եռանց եւ Հռոմէայեցեաց հնութիւններն։ Հինուածոյն միշտվայրը էր դաւան այն առարկայք, որոնք առանձինն գեղեցիկութիւն մ'աւնին, զոր օր. յունական դագաղներ, թրծուէ կաւէ շինեալ նշարէն դագաղներ, արձաններ եւ այլն. դարձեալ նոյն շինուածոյն մէջ մասնաւոր կամաւ բազալթե աղէ մը գրուած են նորագիտ հնութիւններ. Թանգարանը բաց ի ուրբաթ օրերէ միշտ բաց է։ Թանգարանին տեղութեան անդամներն հնութեանց վրայ այցելուաց որ եւ. է տեղեկութիւն կու տան, էթէ ինչգործի, ինչը թանգարանին դիմացն է այն շէնքն, ուր պիտի գործին այն 17 շէնքալ դագաղները՝ զորոնք Համոն Պէլ անձամբ ի Սփոսա գտնելով՝ Վ. Պուլիս իրեան է։ Սոյն շէնքն առաջիկայ ամառ հազիւ կրնայ բացուիլ։ Հինուածոյն վերին յարկի վարդին ու թանգարանին տեղութեան յատկացեալ է։ Անէն բանի պատասխանատու է Համոն Պէլ։ Ամառակայս մեծ ընդունելութիւն պիտի գտնէ հնախօսական տեսակէտէն՝ Համոն Պէլի պատարասած այն գրութիւն, որ իւր նոր գտած հագուապիւս առարկայից վրայ մանրամասնորէն պիտի ճառէ։ Որքան Revue Archéologique մէջ գտնական աշխարհ ծանցող թէ ինչպիսի մեծ արժէք ունեցող գիւտ մըն է Արիստի Էշմունազար (Eshmunazar) թագաւորին հօր՝ Դապիթի (Tabnit) դագաղը. եւ այսպէսպէս այս մասնաւոր մեծագործ դագաղը՝ որուն երկու կողմերն այլեւայլ պատեքաղական քաջագործութեանց նկարներ կան՝ եւ այս նկարաց համար ալ Աղէքքանդը Մեծի դագաղը՝ կ'առնուան, կրնայ Աղէքքանդը Մեծի դագաղին հաւասար կամ առաւել եւս շքեղ համարուիլ։ Համոն Պէլ արաւայկ կարգի դագաղած է, վրան զի սորապատ է իւր ժամանակը ինչ էթէ միայն իւր գպրոցին, այլեւայլ նոր կառուցուող շէնքերու եւ տեղեկութիւն ինչքող այցելուաց նուիրել, այլ

Գ ԵՍ Հոսիք Ուրբոյ, Բ. Ետիք Բ. Ե. էլ 89։

եւ տերութեան պարտոց պաշտօնարանին մէջ ուսնեցած պաշտօններուն: Համառի Պէյ իւր ազատ ժամանակը կը գործածէ նկարչութիւն սորվելու եւ միանգամայն ինք գինքն այն ճիւղերու մէջ կատարելագործ ելաւ, որոնց կատարելով գիտութիւնը կը պահանջէ իւր թմբարարներ: Իւր նկարած նկարն այն ամենուն յայտնի է, որոնք կատարեցուցողին գայած են: Համառի Պէյ 12 տարի յառաջ իւր ուսման ընթացքն իւր իրից կատարած է եւ հոն նոյն ժամանակուան երեսնից գիտնականներուն հետ մտերմական յարաբերութիւններ տեսցած է: Բարիք արուեստից ու հնամասնութեան մէջ ոտացած խորին գիտութիւնն է իւր այս ժաման մեծապատէն ձեռնարկութեանց յաջողութեան ոկքնապատաճառը, զորոնք նաեւ կրցաւ իրագործել, կուսելով ընդգրկմութեանց գէտմէ եւ ասլով զարդի մը գոյութիւն: Էլտա զարմանալի հանձար ու հաստատաժողովիւն ունի Համառի Պէյ, որ կրցաւ Յաճկաց մէջ արձանագործութիւն եւ նկարչութիւն մեծաշնել...: Գարձեալ կրցաւ այնպէս անկապտաւոր միջոցներով 130 աշակերտով արուեստից զարդը իշ հիմնել, եւ միւս կողմէն ալ եւսլ վեզու մեծաբու եւ իւր զարկութեանց ձեռնարկելով՝ գտած 17 փառաւոր զազաղները կատարեցուցողին բերաւ եւ անոնց համար գտաւ շէնք որ կանգնեց: Նոյն եւսլ Համառի Պէյի համար. հանեց իւր արուեստագէտ: Իւր նկարչութեան մէջ անեցնից համարը Վեհ. Սալթանին մտազրութիւնն իւր վրայ գործեց, որ 1871ին իրեն յանձնեց Ստամպուլի թանկարանին վարչութիւնը: Եւսլ ընտրութեան յաջողութիւնը կը տեսնուի Համառի Պէյի գործած գործերէ, որոնցմով այս թանկարանն արդիւն եւրոպայի ամենակարեւոր թանկարաններէն մին կ'աւելուէ: Գիտնական աշխարհի մտազրութիւնը յիշքն գրաւեց: Այսպէս ինք՝ որ Օսմանական պետութիւնն իւր ժողովածոյից ժառանգման համար նպաստաւոր միջոցներ պիտի մատուցանէ եւ հիմնաւոր թանկարանական գրառան օգնելու ինք զինքը պատրաստ պիտի ցուցնէ: Համառի Պէյի անշահակնդիր գործունէութիւնը թէ՛ տերութեան եւ թէ՛ ամեն գիտնականաց ձեռնառութեան արժանի է:

„Athénium“.

Mr. WALLIS

ԱՌԵՒՅՐԱԿԱՆ

(ՏՈՆՆԵՐԱԿԱՆ ԳՐ. Զ. ԲՈՐԱՆՈՒՄԻՆ)

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԵՒՅՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՐԴԵՐ

արեւ տարի Կ. Պոլսէն կ'արտածուին հետեւեալ առարկաներն:

1. Տրէպն ինք (gummi dragant), Եւրոպայի Գորը Եւրոպայէն Կ. Պոլսէն կու գայ այլեւայլ որպիսութեամբ, (1, 2, եւ 3* տեսակ սպիտակ, 1 եւ 2* տեսակ խարտեաշ, 1 եւ 2* տեսակ դեղին, հողախտն եւ բնական ապրանք,) եւ անկէ

կ'ուղարկուի Եւրոպայէն, Եւրոպայէն, Գաղղիա, Գերմանիա, Եւստրիա-Հունգարիա, Գաղղիա եւ Գերմանիա շատ կ'առնու. Եւստրիա եւ Ռուսաստան շատ քիչ: Եւրոպայէն արկղի մէջ կ'ուղարկուին. արժանքը՝ պարկի մէջ: Եւստրիա եւ Գերմանիա արտածութեան կենդանութիւնը չէ պատահեալ Կ. Պոլսէն. վրան զի մեծ մասն Եւրոպայէն եւ Պէյրութի վրայէն կ'ուղարկուի:

2. Դիսկա (Rhamnus cathartica): Եւրոպայէն կու գայ Գորը Եւրոպայէն, պոլսէն՝ Սփաք, Էնկիւրի, Թագար, Սիւն, Գորս, Եւստրիա, Եւրոպայէն քաղաքներէն, եւ Կ. Պոլսէն կ'ուղարկուի Եւրոպայի այլեւայլ տեղերն, բայց գլխաւորաբար Եւրոպայէն, վերջին ժամանակներս նաեւ Ռուսաստան: Գերմանիա համար՝ իրեն մաքրողական, եւ նկարչութեան մէջ իւր կանաչ ներկ կը գործածուի:

3. Սփաք: Եւրոպայէն Թագարի եւ Գաղղիա պոլսէն կու գայ այլեւայլ որպիսութեամբ՝ 1, 2* եւ բնական աստիճան: Կ. Պոլսէն 100—500 քիլոկրամ ծանր ծրարներով կ'ուղարկուի Եւրոպայ:

4. Սփաք: Եւստրիա մէջ նշանաւոր տեսակները կը մատակարարեն Վիւննա, Պոլս, Եւստրիա, Սիւն, Թագար, Էնկիւրի, Գաղղիա, Եւստրիա Եւրոպայէն աւելի կ'երկայ Եւրոպայէն. աւելի զատ՝ Եւրոպայէն, Գաղղիա, Ռուսաստան, Գերմանիա, եւ այլն: Եւստրիա նաեւ կ'երկայ Եւստրիա-Հունգարիա, ման զի հոս մորթիներ մեծ գործատներ չկան, իսկ Գաղղիա-Եւստրիա համեմատաբար շատ քիչ կը գործածեն:

5. Սփաք իւր: Եւստրիա ընտիր վարդի իւր կու գայ Գաղղիա, Եւրոպայէն Ռուսիայէն:

6. Սփաք: Որովհետեւ Տաճկաստանի մատակարարներն ոչխար մորթելու ժամանակ մորթին մեծ զգուշութիւն կ'ընեն, անոր համար ոչխարի մորթի մեծ արտածութիւն կ'ըլլայ. գլխաւորաբար Եւստրիա ձեռք ուրիշ երկրներ կ'երկայ. իսկ Գաղղիա-Եւրոպայէն, որ աւելի արժանի է, ամենէն աւելի Եւրոպայէն կ'երկայ: Նոյնպէս ոչխարի բուրդը:

7. Սփաք իւր: Եւրոպայէն մեծաւ մասամբ Եւստրիա կ'երկայ. բայց որովհետեւ ապրանք լաւ չի պատրաստուիր, ընդհանրապէս Ռուսիա այժմ լաւագոյն տեսակներ կը պատրաստեն այս ձիւն օր օր կ'ընայ:

8. Տրէպն ինք: Եւստրիա ներկէ հիւրէն կու գայ: 1888ին գրեթէ 9500 արկղ արտածուեցաւ, կեսէն աւելին 2* տեսակէն:

9. Գոր (Եւստրիա): Կ. Պոլսէն արտածուած